LAUSUNTO

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Sanaston lisälausunto hallituksen esityksestä laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta (HE 46/2023 vp)

1. E-lainauskorvauksen on kohdeltava kaikkia e-kirjoja yhdenvertaisesti

Lainauskorvaus on tekijänoikeuskorvaus, jota maksetaan teosten kirjastolainaamisesta. Se on korvausta teosten ilmaisesta käyttämisestä ja siitä tekijälle aiheutuvasta tulonmenetyksestä. Kun teosten maksuton kirjastokäyttö sallitaan, pitää siitä suorittaa asianmukainen käyttöön perustuva tekijänoikeuskorvaus.

Hallituksen esityksessä 46/2023 vp esitetään säädettäväksi uudesta kirjastojen e-kirjoja ja e-äänikirjoja koskevasta korvauksesta. Korkeakoulukirjastojen e-kirjojen ottamista korvauksen piiriin esitetään kuitenkin vain osittain: niin kutsutuissa verkkokirjahyllyissä olevat e-kirjat esitetään jätettäväksi korvauksen ulkopuolelle, vaikka ne ovat täsmälleen samoja teoksia, joita kirjastoissa on tai on ollut tarjolla esimerkiksi painetussa muodossa. Verkkokirjahyllyissä olevat e-kirjat on rajattu hallituksen esityksessä korvausoikeuden ulkopuolelle niiden käytön erilaisen tilastointitavan vuoksi. Lainmuutoksen tarkoituksena on kuitenkin taata korvaus nimenomaan uudenlaisesta, sähköisestä kirjallisuuden käytöstä kirjastoissa, ja juuri sellaista etenkin korkeakoulukirjastoissa suositut e-kirjakokoelmat eli niin kutsutut verkkokirjahyllyt ovat.

Kirjastojen e-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttöoikeudet perustuvat kirjastojen hankkimiin lisensseihin – myös verkkokirjahyllyjen teokset. Verkkokirjahylly on sähköinen palvelu, jossa kirjaston asiakas voi lukea e-kirjoja verkon välityksellä. Osa e-kirjoista ja e-äänikirjoista tilastoidaan lainoina, kun taas verkkokirjahyllyjen teokset samoin kuin osa yleisten kirjastojen e-äänikirjoista tilastoidaan käyttökertoina. “E-lainana” teos on asiakkaan käytettävissä rajoitetun ajan, esim. 2 viikkoa kerrallaan, ja verkkokirjahyllyssä teos on asiakkaan käytettävissä rajoitetun ajan, esim. 2 tuntia kerrallaan. Tilastointitavasta riippumatta teos on kirjaston asiakkaan käytettävissä rajoitetun ajan. Käyttökertatilastointi ei ole millään tavalla huonompaa kuin lainoihin perustuva tilastointi vaan päinvastoin, käyttötapatilastointi tarjoaa paljon enemmän dataa teosten kirjastokäytöstä.

Kirjallisuuden tekijöille tulee maksaa e-lainauskorvausta kaikista kirjastokäytössä olevista e-kirjoista ja e-äänikirjoista riippumatta siitä, missä formaatissa teokset kirjastossa ovat tai miten niiden käyttöä

sanasto
Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, *info@sanasto.fi*, *sanasto.fi*

tilastoidaan. Sanastolla on täysi valmius tilittää e-lainauskorvaus kirjallisuuden tekijöille kaikesta e-teosten kirjastokäytöstä – myös verkkokirjahyllyihin sisältyvien teosten käytöstä.

Sanaston tilitysmallissa verkkokirjahyllyille korvamerkitään tietty osuus e-lainauskorvausmäärärahasta, joten niiden osuus ei voi ylittää tätä määrärahaosuutta. Näin ollen ei ole vaaraa, että e-lainauskorvaukset valuisivat verkkokirjahyllyjen kautta ulkomaille. Verkkokirjahyllyjen kautta käytetään paljon suomalaista kurssikirjallisuutta, joka tulee korvattavaksi sille korvamerkityn määrärahaosuuden kautta.

Verkkokirjahyllyjen jättäminen korvausoikeuden ulkopuolelle on myös vastoin hallituksen esityksessä mainittua uuden säännöksen tavoitetta: ”Ehdotuksen tavoitteena on mahdollistaa tekijöille nykyistä lainauskorvausta vastaava korvaus kirjojen ja äänikirjojen sähköisessä muodossa tapahtuvasta kirjastokäytöstä.”

2. Äänikirjan lukijoiden oikeus korvaukseen on poistettava esityksestä

Äänikirjan lukija ei ole tekijänoikeuslain tarkoittama teoksen tekijä. Tekijöiden tekijänoikeus ja äänikirjan lukijoiden lähioikeus eivät ole rinnastettavissa, koska ne eivät ole samanarvoisia: kirjallisuuden tekijää ja äänikirjan lukijaa ei tule asettaa laissa samaan asemaan, koska he eivät ole tekijänoikeudellisesti samassa asemassa. Äänikirjan lukijoilla ei ole tekijänoikeutta kirjalliseen teokseen eikä osuutta sisällön syntyyn. HE:ssä esitetään nyt äänikirjojen lukijoille vakiintuneesta käytännöstä ja yhdenvertaisesta kohtelusta poikkeavaa äänikirjojen lukijoiden erityiskohtelua ilman asiallisia perusteluita. Tällainen vakiintuneesta ja yhdenvertaisesta korvauskäytännöstä poikkeaminen vaarantaa koko lainauskorvausjärjestelmän ja avaa oven muidenkin ryhmien korvausvaatimuksille.

E-lainauskorvausmääräraha on myönnetty kirjallisuuden tekijöille eikä sitä Sanaston näkemyksen mukaan tule kirjallisuuden tekijöiden korvausten kustannuksella laajentaa kattamaan äänikirjojen lukijoita. Äänikirjan lukijoiden ansaintalogiikka on täysin erilainen kuin kirjallisuuden tekijöiden, eikä heillä siksi ole lainauskorvauksen tarkoituksen mukaista tarvetta korvaukselle.

E-lainauskorvausmäärärahaa jäi tänä vuonna käyttämättä, koska määrärahan suuruus on mitoitettu kattamaan sekä yleiset kirjastot että korkeakoulukirjastot, mutta korvausta maksetaan tänä vuonna vain yleisistä kirjastoista. Tänä vuonna jää siis tilittämättä korkeakoulukirjastojen osuus määrärahasta. Kun korvausta maksetaan myös korkeakoulukirjastojen e-käytöstä, määrärahaa ei jää yli käytettäväksi muiden edunsaajaryhmien kuin tekijöiden korvauksiin.

3. Muutosehdotukset

Hallituksen esityksen pykälätekstin sanamuoto ei rajaa verkkokirjahyllypalveluiden käyttöä kirjastoissa korvauksen ulkopuolelle. Verkkokirjahyllypalveluiden jääminen korvauksen ulkopuolelle on mainittu

vain esityksen perusteluosiossa. Äänikirjan lukijoiden oikeutta korvaukseen on perustelu lyhyesti mutta ei pitävästi perusteluosiossa.

Sanasto esittää, että ehdotettua tekijänoikeuslain (404/1961) 38 a §:ää muutetaan seuraavasti:

38 a §
Korvaus e-kirjan ja e-äänikirjan kirjastokäytöstä

Kun yleinen kirjasto tai korkeakoulukirjasto välittää kustantajan tai muun oikeudenhaltijan kanssa sovituilla ehdoilla kirjaston kokoelmaan kuuluvan e-kirjan tai e-äänikirjan yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada e-kirja tai e-äänikirja saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana käytettäväksi rajoitetuksi ajaksi, e-kirjaan tai e-äänikirjaan sisältyvän 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun kirjallisen teoksen, sävellysteoksen, valokuvateoksen ja muun kuvataiteen teoksen tekijällä ~~ja kirjallisen teoksen suullisella esittäjällä~~ on oikeus saada tästä käytöstä korvaus. Tekijällä ja ~~esittäjällä~~ on oikeus korvaukseen sen estämättä, mitä hänen ja e-kirjan tai e-äänikirjan kustantajan tai muun oikeudenhaltijan välillä on sovittu teoksen kirjastossa tapahtuvasta käytöstä maksettavasta korvauksesta.

Korvaus maksetaan valtion talousarvioon otettavasta määrärahasta. Oikeus korvaukseen raukeaa, jollei korvausta vaadita todisteellisesti kolmen vuoden kuluessa sen kalenterivuoden päättymisestä, jona oikeus korvaukseen on syntynyt. Edellä 1 momentissa tarkoitettuun oikeuteen sovelletaan 41 §:ää. Oikeustoimi, jolla tekijä ~~tai kirjallisen teoksen suullinen esittäjä~~ luovuttaa oikeutensa 1 momentissa tarkoitettuun korvaukseen, on mitätön.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu korvaus maksetaan 19 a §:ssä tarkoitetun yhteishallinnointi-organisaation välityksellä.

Kun kirjallisuuden tekijöillä on mahdollisuus elättää itsensä työllään, Suomessa on jatkossakin tarjolla laadukasta kirjallisuutta.

Helsingissä 26. päivänä lokakuuta 2023

Niina Vettensola

Toiminnanjohtaja
Sanasto ry

sanasto
Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, *info@sanasto.fi*, *sanasto.fi*